

"Ürəkləri parçalayan ev" Bernard Şounun ən gözəl əsərlərindən biridir. Yaziçi onun üzərində hələ 1913-cü ildə çəlşiməga başlamış, 1917-ci ildə bitirmiş, 1919-cu ildə isə dərc etdirmişdir. Yaziçinin bütün yaradıcılığının yekunu olan bu əsər mühəribəyə qədərki İngilterənin geniş həcmli ümumiləşdirilmiş təsviridir.

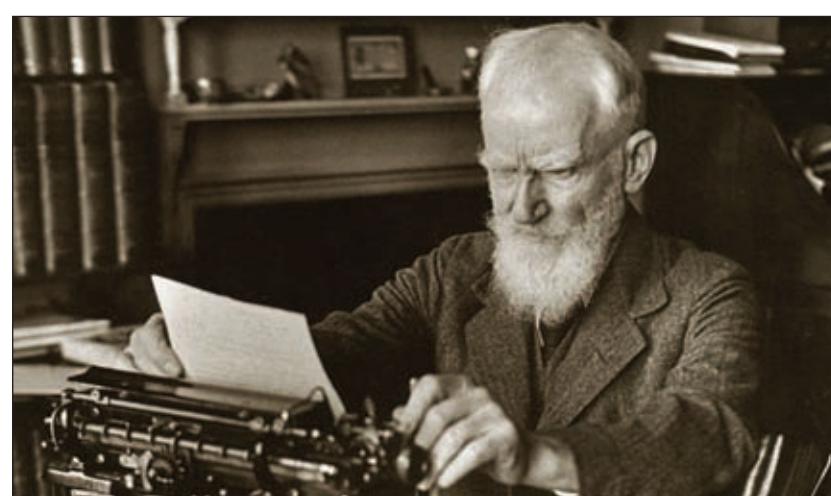
B.Şou burjua dünyasının mehkum olması barədə yazdı. Kapitalist cəmiyyətin məhvə sürüklenməsi mövzusunu araşdırın yazıçı mühəribəni böhranın qanunu nəticəsi kimi göstəridi. Sosial tənqidin kəskinliyi əsərin qəhrəmanları olan ingilis burjua ziyanlığının nümayəndələrinin psixologiyasına daxil olma derinliyinə uyğunlaşır. Şou özü qeyd edirdi ki, pyesde "mühəribədən əvvəlki mədəni Avropanı" təsvir etmişdir. Əsərdə keçmiş dənizçi Şotoverin öz arzusu ilə gəmi formasında inşa edilmiş evi burjua İngilterəsinin öz məhvini gözləyən simvoluna çevirilir.

Onların dünyasındaki her şey davamsız bünövrə üzərində qurulub, müvəqqətidir ve yalandan ibarətdir. Saxtalıq toru, yalanlılıq insanlar arasında münasibətde də çəşqinqılıq yaradır. Hər kəsi acı təessüf hissi gözləyir. Elli Den emin olur ki, sevgilisi onu aldadır.

Bernard Şou bu pyesi ingilis mövzusunun rus üslubunda fantaziyası adlandırdı. B.Şou müsəri olduğu İngilterədəki həyatın təsvirinə müraciət edərək L.N.Tolstoyun, A.P.Çexovun ənənələrini dəstəkleyir. "Ürəkləri parçalayan ev" mövzu cəhətdən "Albalı bağı" əsəri ilə uzlaşırlar. Çexov dramının Şouya təsiri xüsusi nəzərə çarpandır. Bu barədə o özü yazdı: "Müasir Avropa dramaturqları dəstəsində İbsenin müsəslerindən olan Çexov nəhəng ulduz kimi parlayır. Yaradıcılıq yetkinliyi dövründə men onun xüsusi yaradıcı əmək tələb etməyən, mədəni yaramazların faydasızlığı mövzusunda dramatik qənaətlərinə heyran qalırdım. Çexovun təsiri altında men də eyni mövzuya müraciət edərək pyes yazdım və onu "Ürəkləri parçalayan ev" adlandırdım".

PYESDƏ SİMVOLİZM ELEMENTLƏRİ

Pyes açıq şəkildə ifadə edilən konflikte malik deyil, onun mənşəqini simvollarda axtarmaq lazımdır. Simvol isə elə pyesin adında gizlənir. Müellif bize kapitan Şotoverin gəmi formasında inşa etdiyi qeyri-adı evi təsvir edir. Əsas qəhrəman öz uşaqlarının xoşbəxt gel-

PYESDƏKİ REALİZM

Bayaq yazıcının əsəri ingilis mövzusunun rus üslubunda fantaziyası adlandırdığını qeyd etdik. Amma bu, sadəcə olaraq pərdənin arxa üzüdür. Əslində isə, əsər realist üslubdadır, çünki müellif cəmiyyətin həmin dövrəki vacib problemlərinə toxunur.

Bu pyesdə əvvəlkilərle müqayisədə Şou daha parlaq qroteskdən, paradox-

yətdərdir. Kapitan Şotover uşaqlarının həyatının mənasız olduğunu görür, amma artıq hansısa yolla təsir göstərmək iqtidarındə deyil, buna görə de kapitan mövqeyini tutur, kapitan kürsüsünü tərk etdikdə isə komanda ilə bir yerde "icməyə yollanır". Ümid ancaq genç ziyalı təbəqənin nümayəndəsi olan, çalışan amma arzulardan məhrum olmayan qız - Elli Denə qalır. Mengen kimisine isə müellifin heç yazıçı gelmir.

Dramaturg Ümid edirdi ki, genç nəsil mədəniyyətə güclərənən pozulmuş balansı bərpa edəcəkdir.

ARIADNA ETTERUORD OBRAZI

Pyesdəki qadın obrazları, xüsusilə de kapitan Şotoverin qızı Ariadna sanki evdə çaxnaşma və səs-küy yaratmaq üçün doğulub.

Ariadna Etteruord kapitanın kiçik qızıdır. O, hamının diqqətini cəlb etməyə çalışaraq pyesə qasırğa kimi gəlir. Amma istədiyini əldə edə bilmir. Çünkü atası kimi bacısı da əvvəlcə onu tanımlırlar. Bu isə təcəccübü deyil, axı onların son görüşündən demek olar ki, iyirmi ilə ya-xin vaxt keçib. Ariadna toyundan az sonra evi tərk etmiş və uzun müddət ora aparan yolu unutmuşdur. İndi isə ailənin onu qəbul etməsin arzulayırlar.

Bütün məsələ bundadır ki, Ariadna üçün elə həmin dövrəki aristokrat təbəqənin bütün nümayəndələri kimi laiyqli insan kimi görünmək, realda olduğundan daha vacibdir. Bu səbəbdən də o, atasının evində özünü bədbəxt hiss edir, axı burada həmin qaydaların əhəmiyyəti yoxdur. Və o, əre gedərkən evdən qaçmaq şansından istifadə etmişdir. Ariadna başqa xanımlar kimi özü heç nəyi düşünmədən yaşamaq isteyirdi.

Bəs bir vaxtlar qaçıb getdiyi evə niye geri qayıdı? O, bunu onunla izah edir ki, atası, bacısı və qohumları ilə görüşmek isteyib, axı hamı bunu nə vaxtsa etməli olur. Amma qəhrəmanın kübar cəmiyyətin adətlərinə əməl etməsi vacibdir. Atası da, bacısı da bunu başa düşür, elə bunu görə de əvvəlcə onu soyuq qarşılıyırlar.

Ariadna uzun müddətdir gözlədiyi diqqəti bacısının əri Hektorдан əldə edir. Səbəb isə bunda id ki, gözəl xanımlarla ünsiyyəti xoşlayan Hektor Ariadnanın da gözəlliyinə bigane qala bilmir. Zövqlü geyim tərzinə malik sarışın, cazibədar Ariadna isə həqiqətən də gözəl olur. Hektor qeyd edir ki, nə vaxtsa gördüyü fotosəkil onun gözəlliyini eks etətdirmir. O, hesab edir ki, kapitanın qızları bir çox kişiləri başdan çıxaran anlaşılmaz sehri güclərə malikdirlər.

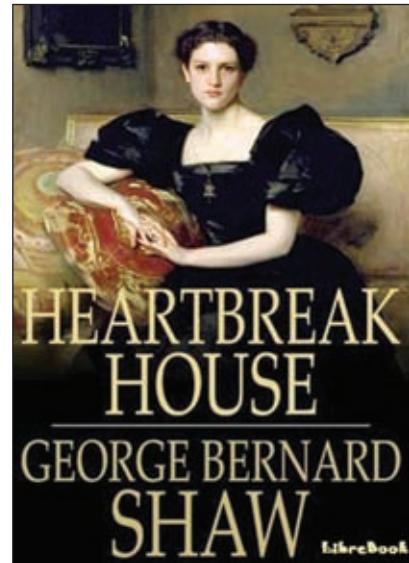
Müellif kapitan Şotoverin hər iki qızını xarici görünüşcə gözəl təsvir edir, amma bu gözəlliyin arxasında sanki hansısa qorxulu boşluq var.

Ariadnanı səfəh adlandırmaq olmaz. Müellifin sözlerinə görə o, hərəkətlərinə və söhbət zamanı yaratdığı səs-küyə görə səfəh təsir bağışlayır. Əslində isə, əger "qəribə ev" onun qəlbini sindirmişdisə, olduqca ağıllıdır. O, başa düşür ki, evin içinde səmimi olmaq lazımdı. Digər məsələ onun sadə həyat arzusunda olmasıdır. Hazırda yaşadığı həyatı isə ona əri, Britaniya tacının bütün koloniyalarının qubernatoru, zəngin ser Hastings Etteruord bəxş etmişdir. O, həmişə zengin xanım olmuşdur və bu, onu xoşbəxt edirdi.

FİKİR

9

"Ürəkləri parçalayan ev" in manzərəsi

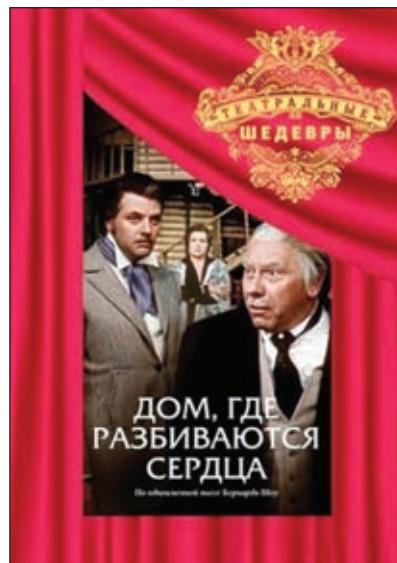

Elə o özü de Mengeni aldadarəq onun arvadı olmaq qərarına gəlir. Aldadılan, Mengeni dostu və xeyirxahi zənn edən Madzini Den də aldadılır, əslində, Mengen onu müflis edir. İnsanlar etibar hissini itirirlər. Onların hər biri sonsuz dərəcədə tənhadır.

Pyes dəqiq süjet xəttindən mehrumdur. Dramaturqu hər şəyden əvvəl qəhrəmanların əhvali, onların hissələri və etraf dünyəni özünəməxsus qavramaları maraqlandırır. Qəhrəmanların söhbətəri, mühəbisələri və həyat barədə qeydləri ədəbsizlik və kedərlə doludur. Səs-ləndirdikləri aforizmlər, yaşadıqları paradokslar yekun neticədə bu ağıllı, təhəsilli insanların həyat qarşısındaki zəifliliyindən xəbər verir. Onların xüsusi məqsəd və hədəfləri, idealları yoxdur.

Bu gəmi-evdə qırıq qətblə, "fikirlərinə də, hissələrinə də, söhbətlərinə də xaos" olan insanları yaşıyır. "Bu, İngiltərədir, yoxsa dəlxixan?" - pyesin qəhrəmanlarından biri olan rəssam Hektor Heşəbay soruşur. "Amma bizim hazırda içerisinde olduğumuz gəmiyə nə olub axı? İngiltərə adlandırdığımız bu qəlbər həbsxanasına nə olub?

Növbəti bombalanma zamanı intihar, həlak olma barədə düşüncənin onlara xilas kimi görünməsi də təsadüfi deyil. "Bizim yaşamağımızın heç bir mənasi yoxdur. Biz lazımsızlıq, təhlükeliylik. Bizi məhv etmək lazımdır". Pyes növbəti səhnə ilə yekunlaşır: mühəribə bitir və düşmən təyyarələri bombalar yağıdır. Kapitan Şotoverin evinin sakinləri isə təyyarəcillerin diqqətini cəlb etmək arzusunu ilə bütün otaqlarda işıqları yandırır. "Evi yandırın!" - deyə Elli qışdırır. Və bu çağırış "ürəkləri parçalayan ev" in sakinləri olan insanlar üzərində hökm kimi səslənir.

lardan, məzhəkə və komik səhnələrdən istifadə etmişdir. Paradoksallığına görə obrazlar və vəziyyətlər tez-tez qeyri-real nəzərə çarpır, amma bu, belə deyil. Yeni yanaşma müəllifə realistic ümumiləşdirmələr etməkdə mane olmayıb.

Əsərdə yarifantastik şərtlər Birinci dünya mühəribəsi dövründə Avropa ziyalı təbəqəsinin real dünyasına işarədir. Hələ mühəribədən əvvəl insanlar fəlakətin başlanğıcını hiss edirdilər, bunu çox yaxşı dərk edən Bernard Şou da susa bilməzdi. Müəllif problemin səbəbini dünyada balansın olmamasında, ziyalıların passivliyində və işbazlarının zireklilikindən görürdü. İngilis mədəni elitasi öz əyləncə dünyasında yaşayır, siyasetə qarışmır. Bununla da hakimiyyəti "kai-nati öz qazanc yerləri hesab edən" nətimiz işbazlara verirdi. Beləliklə, mədəniyyət real dünyadan qopmuş oldu.

B.Şou Hesiona və Hektor Heşəbay, Ariadna Etteruordun nümunəsində ingilis ziyalılarının həyat tərzini realisticcəsinə təsvir edir. Hektor öz varlığının mənənəsizlərini dərk edir, amma özünü kütlə arasında qəsdən yüngüləşiyət kimi aparır. İyirmi ildən sonra evə qayıdan Ariadna üçün doğmalarının onu bağışlaması o qədər də vacib deyil.

Amma əyləncəli həyat yaşamasına baxmayaq, bu qəhrəmanları "səfəh" adlandırmaq olmaz. Onlar başa düşür ki, həyatı boşuna yaşamaq onların qəlbini parçalayır. Nəticədə isə Hektor onların hamısının təhlükeli olması, hamisini məhv etmək lazımlı olduğunu barədə dəhşətli ifadəni dila getirir.

Faciə bundadır ki, qəhrəmanlar